

XOJA “MIFTOH UL-ADL” ASARIDA MA’NAVIY-AXLOQIY MASALALAR TALQINI

Abduxamitova Ruxsora Zohidjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti o‘zbek tili yo‘nalishi

3-kurs 23.88-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada “Miftoh ul-adl” asarida ilgari surilgan ma’naviy-axloqiy g‘oyalar hikoyatlar misolida ilmiy tahlil qilinadi. Hikoyalarda adolatning ibodatdan ustunligi, rahbar shaxsning tavba orqali o‘zini yangilashi va inson amallarining oqibati kabi g‘oyalar yoritilgan. Asardagi badiiy obrazlar va ramziy ifodalar orqali adolat, tavba, mas’uliyat, ezgulik kabi qadriyatlarning inson hayotidagi o‘rni ochib beriladi. Maqola Sharq axloqiy-ta’limiy merosining zamonaviy talqiniga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Miftoh ul-adl, adolat, tavba, mas’uliyat, axloq, Luqmon Hakim, Sulton Mahmud, zohid, sabab–oqibat, ma’naviy tarbiya.

Abstract: This article scientifically analyzes the spiritual and moral ideas put forward in the work “Miftah ul-adl” using three stories as an example. The stories cover ideas such as the superiority of justice over worship, the renewal of a leader through repentance, and the consequences of his people’s actions. Through artistic images and symbolic expressions in the work, the role of values such as justice, repentance, responsibility, and goodness in a person is revealed. The article serves as a modern interpretation of the moral and educational heritage of the East.

Keywords: Miftah ul-adl, justice, repentance, responsibility, morality, Luqman Hakim, Sultan Mahmud, ascetic, cause and effect, spiritual education.

Аннотация: В данной статье на примере трёх рассказов научно анализируются духовно-нравственные идеи, изложенные в произведении «Мифтах уль-адль». В рассказах раскрываются такие идеи, как превосходство справедливости

над поклонением, обновление лидера через покаяние и последствия человеческих поступков. Художественные образы и символика произведения раскрывают роль таких ценностей, как справедливость, покаяние, ответственность и добро, в жизни человека. Статья представляет собой современную интерпретацию нравственно-просветительского наследия Востока.

Ключевые слова: Мифтах уль-адль, справедливость, покаяние, ответственность, нравственность, Лукман Хаким, Султан Махмуд, аскет, причина и следствие, духовное воспитание.

Kirish. Sharqning axloqiy-ma'rifiy merosida adolat, tavba, ma'naviy poklik, rahbarning mas'uliyati kabi tushunchalar markaziy o'rin tutadi. "Miftoh ul-adl" asari ham ana shu an'anani davom ettirib, hikoya va rivoyatlar orqali insonni adolatli qarorlar sari chorlaydi. Asardagi voqealarning barchasi o'quvchini nafaqat nasihatga undaydi, balki amaliy xulosa chiqarishga ham yo'naltiradi. Quyida asarda uchraydigan hikoyatlar asosida ma'naviy-axloqiy g'oyalar tahlil qilinadi.

Asardagi "Podshoh va zohid haqida"gi hikoya adolatning mo'tabarligi haqidagi g'oyani podshoh va zohid o'rtasidagi munozara orqali ochib beradi. Hajga borish niyatida bo'lgan adolatli podshoh davlat boshboshdoq bo'lib qolishidan xavotir olib, ibodatni vaqtincha tark etishni o'ylaydi. Vazirning maslahatidan so'ng zohidni chaqirish va undan "haj savobi"ni sotib olish haqida so'rash podshohning ibodatga bo'lgan samimiy intilishidan dalolat beradi.

Zohidning "bir soat adlning savobi farishtalar va odamlarning ibodatidan ortiq" degan fikri esa hikoyaning asosiy g'oyasini belgilaydi. Bu fikr nafaqat diniy, balki siyosiy-ijtimoiy ahamiyatga ega: hukmdor adolat bilan boshqarar ekan, bu jamiyat hayotini mustahkamlaydi va ulkan savobga sabab bo'ladi. Shaxsiy ibodat — bandaning botinini poklasa, adolat esa butun jamiyatning hayotini barqaror qiladi. Asarda adolat ijtimoiy tartibning negizi sifatida talqin etiladi. Rahbarning bir daqiqa adolat bilan hukm qilishi minglab ibodatlardan ustun sanalishi — Sharq tafakkurining o'ziga xos axloqiy qarashidir.

“Sulton Mahmud va vazir Hasan hikoyasi” rahbarning ijtimoiy mas’uliyati, zulmning oqibati va tavbaning insonni yangilovchi kuchi badiiy ifodasini topgan. Sulton Mahmudning ov chog‘ida ikki boyqushning suhbatini eshitishi va ularning *“uch ming buzuq uy, keyin yuz ming vayron uy”* haqidagi so‘zlari aslida ramziy o‘gitdir. Boyqushlar vayron bo‘lgan uylarda makon qurishi — zolimlikning tashqi ifodasi sifatida ishlatilgan badiiy vositadir. Vazir Hasan boyqushlarning suhbatini sharhlarkan, sultonga zulm natijasida qancha uylar vayron bo‘layotganini tushuntiradi. U *“gunohdan tavba qilgan banda gunoh qilmagandek bo‘lur”* degan hadisini keltirib, sultonni poklanishga undaydi. Sultonning tavba qilishi, zulmni tark etib, kunduzlari adl qilish va kechalari beva-bechoralarga ehson qilish odatiga o‘tishi — insonning o‘zini o‘zgartirish imkoniyati borligini ko‘rsatadi. Hikoyada rahbarning o‘z qilmishiga chuqur nazar solishi, zulmni tark etib jamiyatga xizmat qilishga qaytishi ma’naviy yuksalishning yorqin namunasi sifatida talqin etiladi.

“Luqmon Hakim hikoyasi”da Luqmon Hakim obrazi orqali *“inson nima eksa, shuni o‘rar”* degan falsafiy tamoyil yoritiladi. Xo‘jasining buyrug‘iga ataylab teskari amal qilgan Luqmon aslida unga ramzli ta’lim bermoqchi bo‘ladi. U ekinlar misolida xo‘jasiga shuni anglatadi: gunoh urug‘i ekilgan joyda savob unmaydi, zulm qilingan joyda ezgulik hosil bo‘lmaydi. Luqmonning: *“Tunu kun zulm qilasan, qiyomatda savob kutasan — bu qanday bo‘lsin?”* — degan so‘zi sabab–oqibat qonunining axloqiy talqinini beradi. Xo‘janing bu o‘gitdan so‘ng tavba qilishi esa ma’naviy uyg‘onishning bosqichidir. Hikoya inson amalining har bir zarrasi javob talab qilishini eslatadi. Dunyo ishlari bilan oxirat natijalari o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud.

Xulosa. “Miftoh ul-adl”dagi ushbu hikoyatlar Sharq ma’naviy merosining tub tamoyillarini o‘zida mujassam etadi. Asarda:

- adolat — jamiyatni tutib turuvchi ustun,
- tavba — insonni yangilovchi ma’naviy kuch,
- amallar oqibati — axloqiy qonuniyat,

sifatida talqin qilinadi. Hikoyatlar sodda voqealar orqali chuqur falsafiy xulosalar berib, insonni adolatli, pok, mas'uliyatli bo'lishga undaydi. Bugungi kun uchun ham dolzarbligi bilan ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdug'afurov, A. Islom siyosiy tafakkuri tarixidan. Toshkent: Fan, 2019.
2. Al-Farobiy, Abu Nasr. Fozil shahar ahli. Toshkent: Ma'naviyat, 1997.
3. Al-G'azzoliy, Abu Homid. Nasihat al-muluk. Qohira: Dar al-Kutub, 2016.
4. Aminov, B. Sharq o'rta asrlarida hukmdor fazilatlarini konsepsiyasi. Samarqand: SamDU, 2020.
5. Bositxonov, Z. Islom huquqi asoslari va adolat tamoyili. Toshkent: TDYuI, 2021.
6. Fazliddin, M. O'rta asr nasihatnomalarida siyosiy-axloqiy g'oyalar. Buxoro: BDU, 2022.
7. Ibn Xaldun. Muqaddima. Bayrut: Dar Ihyo al-Turath, 2014.
8. Karimov, A. "Islom ma'naviyati va adolat tushunchasining tarixiy talqini." Sharqshunoslik jurnali, №3, 2020.
9. Mullaxo'jayev, R. Sharqchilarda adolat va zulm konsepsiyasi. Toshkent: Universitet, 2018.
10. Nizomulmuluk. Siyosatnoma. Toshkent: Abdulla Qodiriy nashriyoti, 1997.
11. Qosimov, A. Islom falsafasida axloq va siyosat uyg'unligi. Toshkent: Ziyo, 2017.